

KAPITOLA IV.

Elektronizace a její vliv na vybrané aspekty evropského mezinárodního práva soukromého a procesního

IV.1 Úvod	412
IV.2 Vybrané aspekty vztahu elektronizace a evropského mezinárodního práva soukromého a procesního	416
IV.3 Vliv elektronizace na kolizní a procesní problematiku smluvních závazků	421
IV.4 Vliv elektronizace na kolizní a procesní problematiku mimosmluvních závazků	433

Tuzemská literatura

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008. KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2004. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému*. 4. opravené a doplněné vyd. Brno: Doplněk, 2004. PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. Praha: C. H. Beck, 2008. POLČÁK, R. *Introduction to ICT Law (Selected Issues)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2007. ROZEHNALOVÁ, N. *Právo mezinárodního obchodu*. 3. aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010.

Zahraníční literatura

BOGDAN, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. Groningen: Europe Law Publishing, 2011. EDWARDS, L., WAELDE, C. *Law and the Internet*. Oxford: Hart Publishing Ltd., 2009. GILLIES, L. E. *Electronic Commerce and International Private Law. A Study of Electronic Consumer Contracts*.

Aldrshot: Ashgate Publishing Limited, 2008. HÖRNLE, J. *Cross-border Internet Dispute Resolution*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. MAGNUS, U., MANKOWSKI, P. (eds.) *Brussels I Regulation*. 2. ed. Munich: Sellier, 2012. MILLS, A. *The Confluence of Public and Private International Law. Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. MURRAY, A. *Information Technology Law. The Law and Society*. Oxford: Oxford University Press, 2010. RYNGAET, C. *Jurisdiction in International Law*. New York: Oxford University Press, 2008. SVANTESSON, D. J. B. *Private International Law and the Internet*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2012. WANG, F. F. *Internet Jurisdiction and Choice of Law. Legal Practices in the EU, US and China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. WANG, F. F. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2011.

IV.1 Úvod

Námi sledovaná problematika uvedená v této kapitole je spojena s vývojem, který se odehrál v průběhu posledních dvaceti let a je neoddělitelně spjat s **rozvojem nových komunikačních a informačních technologií**, především **komeracionalizací internetu**. Od svého „vynálezu“ v roce 1991 mění internet naše pojetí sdílení informací, času a prostoru.

Elektronizace, vliv globalizované ekonomiky a nové posuny v komunikačních a informačních technologiích zasahují různé oblasti. Elektronizace a její vliv je tématem komplexním, neboť má své důsledky nejen v rovině právní, ale i ekonomické, politické, společenské, filozofické a psychologické. Vznik virtuálního světa, rozvoj cestování a volný pohyb osob ovlivňují nejen společnost samotnou, ale i normativní systémy regulace. Obecně lze říci, že právo se opoždňuje za vývojem společenské reality. Pro vztah práva a společnosti v kontextu nových komunikačních a informačních technologií to platí dvojnásob.

Pojem elektronizace užíváme v souvislosti s rychlými změnami především v oblasti počítačových a informačních technologií, kterého jsme svědky od druhé poloviny 90. let 20. století. S velkou mírou

zjednodušení můžeme uvést, že díky elektronizaci a internetu byl **vytvořen nehmotný a neuchopitelný kybernetický prostor, který nezná hranice ani omezení**. Jistá omezení samozřejmě existují, jsou ale spíše neprávní povahy. Jako příklad lze uvést jazyk, vysílání signálu, technické možnosti a jiné. Elektronizace je úzce spjata s **globalizací**. Internet posunul naše vnímání světa jako jednoho globálního hřiště a tím její proces urychlil. Dnes už se nerozhodujeme, zda do globalizovaného a virtuálního světa vstoupíme. Dnes už tam (bez ohledu na naši vůli) ve větší či menší míře jsme.

Poznámka: Pro účely našeho výkladu budeme pod pojem elektronizace zařazovat transakce prováděné prostřednictvím počítačové sítě, především internetu. Pod pojem elektronizace nebudou zařazeny (nebude-li uvedeno jinak) transakce prováděné prostřednictvím telefonu, faxu nebo jiných prostředků umožňujících komunikaci na dálku.

Charakteristické znaky internetu z hlediska jeho vlivu na normativní systémy regulace. Internet se vyznačuje řadou vlastností, jejichž vymezení je vhodné pro pochopení zkoumané problematiky. Tyto vlastnosti se budou celou dobu prolínat naším výkladem.

- a) Jedná se o prostor **neomezený státními hranicemi** (v tradičním slova smyslu) a nezávislý na státním území. Internet je tradičně pojímán jako místo bez hranic mezi státy. Státní hranice vymezují hranice státní moci a suverenity.
- b) Umožňuje **stálý a univerzální přístup k informacím**, které mají schopnost „setrvat“. Je-li informace zveřejněna například na webových stránkách blogu, je v zásadě „nezničitelná“. Tím, že internet používá technický a nehmotný nosič umožňující ukládání velkého množství informací a jejich okamžité šíření na jakékoli místo na zemi, poskytuje jedinečný soubor technik společenské komunikace (*spojené věci C-509/09 a C-161/10 eDate Advertising GmbH vs. X a Olivier Martinez a Robert Martinez vs. MGN Limited*).
- c) **Informace jsou okamžitě distribuovány jednotlivcům**. Informace se může během krátkého časového okamžiku rozšířit po celém světě. Její původce nemusí vždy předvídat, kam a k jakým uživatelům

se dostane, jakým způsobem s ní bude nakládáno a jaké důsledky její zveřejnění může mít.

- d) Není prakticky **regulovatelný a ovlivnitelný státní mocí** (globální povaha internetu ztěžuje účinný jednotný přístup).
- e) **Neexistuje jediné mocenské centrum** a centrální autorita ve smyslu moci výkonné, zákonodárné a soudní (v této souvislosti je však nutné zmínit specifické postavení organizace ICANN).

Poznámka: ICANN je zkratka pro Internet Corporation for Assigned Names and Numbers. Jedná se o neziskovou organizaci se sídlem v Kalifornii. Jedním z jejích úkolů je přidělování a správa doménových jmen a IP adres.

Tyto znaky mají i jiné formy technologií, jako například telefon a (v nedávné minulosti) fax a další. Rozdíl oproti předchozímu vývoji je však v **rychlosti**, s jakou se informační společnost vyvíjí a informace šíří „po síti“.

Důsledky elektronizace a internetu pro normativní systémy regulace. Vývoj v oblasti informačních a komunikačních technologií je velmi rychlý. Bez nadsázky lze říci, že *co platí dnes, nemusí platit zítra*. **Dynamika vývoje technologií vysoce převažuje nad legislativní rychlostí úpravy právních vztahů**, které jsou jí ovlivněny, a to jak na úrovni národní, tak regionální (unijní) i mezinárodní. Problémy však mohou vzniknout i tam, kde se právo naopak snaží předvídat a/nebo ovlivnit, kudy se bude technologický vývoj ubírat, neboť právo je ze své podstaty více reaktivní, než proaktivní.

S ohledem na výše naznačené okruhy související s povahou kyberprostoru je otázkou, nakolik může být platné právo aplikováno na právní vztahy vznikající v prostředí internetu (kyberprostoru). K této problematice lze uvést tři obecné přístupy:

- a) Normy platného práva je možné bez dalšího a v plném rozsahu aplikovat na právní vztahy vznikající online v prostředí počítačových sítí. Tyto právní vztahy nevyžadují přijetí speciální legislativy.
- b) Normy platného práva není možné bez dalšího aplikovat na právní vztahy vznikající online v prostředí počítačových sítí. Pro překlenutí

problémů spojených s jejich aplikací je nutné je nově interpretovat. Normy platného práva tak získávají nový obsah.

- c) Specifické prostředí informačních a počítačových sítí vyžaduje přijetí nových právních norem pro právní vztahy vznikající online v prostředí počítačových sítí. Problémy při aplikaci stávajících pravidel nelze překlenout vhodnou interpretací a je nutné přijmout řešení na úrovni legislativní.

Problémy spjaté s právní regulací vztahů vznikajících online.

V obecné rovině je možné naznačit několik rovin problémů spjatých s regulací právních vztahů vznikajících online, na internetu.

- a) Problém s regulací vztahů s přeshraničním prvkem vznikajících v prostředí počítačových sítí je odvozen od **potřeby přijímat globální řešení**. To znamená taková, která nebudou omezena geografickou platností a existencí různých vnitrostátních právních úprav. Tohoto cíle je možné dosáhnout pouze účinnou mezinárodní spoluprací jak na úrovni mezinárodní, tak regionální (například v rámci EU).
- b) Dále je nezbytné přijímat **účinná řešení z pohledu časového**. Unifikace i harmonizace práva je velmi zdoluhavý proces. Z důvodů neustálého a rychlého vývoje v dané oblasti se může stát, že přijatá úprava již nemusí být dostatečně využitelná a je nutná její revize.
- c) Je také nutné se zamyslet nad otázkou, jaké hodnoty budou pro právní regulaci preferovány. Zda je kladen **důraz** spíše na **právní jistotu a předvídatelnost** stran, nebo je základní a vedoucí hodnotou **flexibilita přijatého řešení**.
- d) Další věcí, nad kterou je nutné se v této oblasti zamyslet, je **míra technologické neutrality** pro interpretaci nebo vytváření právních pravidel. Elektronizace je svou podstatou spojena s technologiemi a informačními systémy.
- e) Přístup k právní regulaci je ovlivněn i tím, že **ne vždy existuje relevantní judikatura**, která by mohla (nejen) aplikační praxi napomoci. V rámci rozhodovací činnosti Soudního dvora a jeho interpretace unifikovaných kolizních a procesních norem evropského mezinárodního práva soukromého nalezneme jen několik rozhodnutí, která se těmito otázkami zabývají. Jsou jimi:

- pro spotřebitelské smlouvy uzavřené online – rozhodnutí ve spojených věcech *C-585/08* a *C-144/09 Peter Pammer vs. Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG* a *Hotel Alpenhof GesmbH vs. Oliver Heller*, *C-190/1 Daniela Mühleitner vs. Ahmad Yusufi a Wadat Yusufi*;
- pro porušení práv vyplývajících z ochrany osobnosti – rozhodnutí ve spojených věcech *C-509/09* a *C-161/10 eDate Advertising GmbH vs. X* a *Olivier Martinez a Robert Martinez vs. MGN Limited*;
- pro problematiku práv vyplývajících z duševního vlastnictví – rozhodnutí *C-523/10 Wintersteiger AG vs. Products 4U Sondermaschinenbau GmbH*.

IV.2 Vybrané aspekty vztahu elektronizace a evropského mezinárodního práva soukromého a procesního

V obecné rovině můžeme vymezit tyto dopady elektronizace v rámci mezinárodního práva soukromého:

a) Posun ve vnímání principu teritoriality, na kterém je mezinárodní právo soukromé založeno. S tímto jevem jsou spojeny důsledky u kolizních norem a jejich hraničních určovatelů, resp. norem mezinárodního práva procesního a jeho kritérií pro určení mezinárodní pravomoci soudů. Pro účastníky právních vztahů vznikajících na internetu není často rozhodující, kde, na jakém území se nachází protistrana. V mnoha případech není navíc ani možné lokalizovat přesně polohu osoby, věci nebo místa, kde došlo k rozhodné skutečnosti.

Poznámka: Většina hraničních určovatelů a kritérií pro určení mezinárodní pravomoci soudů je navazována k území určitého státu, například *lex loci actus*, *lex loci delicti*, *lex loci contractus* a další. Jak však lze tato kritéria interpretovat, pokud k uzavření smlouvy dojde prostřednictvím webového formuláře? Kde je ono místo uzavření smlouvy, místo plnění apod. Jako jiný příklad lze uvést, pokud dojde ve vzniku škody online, například zveřejněním nactiutrhacné informace na online blogu. Jakým způsobem lze interpretovat hraniční určovatel místa vzniku škodné události?

b) „Snadnost“ vzniku soukromoprávního vztahu s **mezinárodním/přeshraničním prvkem**. Dnes to nejsou jen podnikatelé a obchodní společnosti, kteří využívají služby počítačové sítě, jako elektronická pošta, služba world wide web apod. Internet se stal neodmyslitelnou součástí společenskoprávních vztahů běžných uživatelů (spotřebitelů). Pohybujeme-li se online, můžeme se jedním snadným klikem přemístit na druhý konec světa.

Příklad. Občan České republiky si pro svou vlastní potřebu objedná elektroniku z e-shopu. Webové stránky s doménou .com jsou v několika jazycích, stránky je možné „přepnout“ mimo jiné do češtiny, je možné si vybrat platbu prostřednictvím různé měny, v rámci webového formuláře při uzavírání smlouvy „odklikne“ souhlas s obchodními podmínkami obsahující volbu anglického práva a doložku o řešení sporů. Vzhledem k tomu, že e-shop je provozován společností s místem podnikání (několika kamenými prodejny) v Anglii, se sídlem zapsaným na Novém Zélandě, vlastněný německými podnikateli, jde o soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem. Český občan si při objednávce ani nemusí uvědomit, že několika jednoduchými kroky opustil území svého státu a dostal se do vztahu s přeshraničním prvkem.

Subjekt z Finska si na českých stránkách ekonomického měsíčníku zaplatí jeho roční elektronické předplatné.

Počítač slovenského uživatele je zavírován při stažení zakoupeného softwaru přes www stránky maďarského e-shopu.

Posouzení, zda se jedná o vztah s mezinárodním prvkem, a jeho významnosti pro kvalifikaci je často složité a může být předmětem sporu. Problémem může být jak konstatování jeho existence, tak relevance. V dnešní realitě činností prováděných prostřednictvím internetu je **téměř vždy možné dohledat právní situaci nebo právní vztah s mezinárodním prvkem**. Jiná je však otázka jeho právní relevance. Tedy otázka, zda existuje situace natolik právně významná, že zakládá natolik významný vztah k jinému právnímu řádu a odůvodňuje jeho aplikaci namísto právního řádu fóra. Můžeme hovořit o tzv. **delokalizaci**, tedy rezignaci na základní vazbu mezi státem a právním řádem platným na jeho území.

c) Omezení dosahu autority států a jejich schopnosti regulovat právní vztahy vznikající na internetu. S tím **roste vliv nestátních**

organizací a silných **soukromoprávních subjektů** (především v oblasti obchodní – Amazon, ebay, Facebook a další).

Elektronizace a její vliv na mezinárodní právo soukromé a procesní. V konkrétnějších úvahách vlivu elektronizace na mezinárodní právo soukromé a procesní můžeme vyjít z jeho základního cíle a účelu tak, jak je chápe česká doktrína. „*Posláním norem mezinárodního práva soukromého je zásadně dosáhnout, možná s menším či větším úspěchem, vyváženého řešení práv a povinností účastníků soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem a poskytnout jim spravedlivou a předvídatelnou úpravu jejich vztahů a teprve tím uskutečňovat zájem a povinnost státu k vytváření takové úpravy.*“ Normy mezinárodního práva soukromého a procesního by měly **zajistit právní jistotu a být předvídatelné** pro účastníky právních vztahů.

Zamyslíme-li se nad výše analyzovanými obecnějšími důsledky elektronizace v oblasti právní regulace, můžeme se zabývat jejími dopady do konkrétněji vymezené oblasti, a to mezinárodního práva soukromého a procesního. Elektronizace může mít vliv na:

- a) **Pravidla pro založení mezinárodní pravomoci soudů** v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem.
- b) **Přímé normy**, resp. **kolizní normy** a jejich **hraniční určovatel** pro určení práva rozhodného v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem.
- c) **Uznání a výkon cizích rozhodnutí** v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem.

Ad a) **Pravidla pro založení mezinárodní pravomoci soudů** v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Stěžejním bodem na začátku procesního a kolizního uvažování je *forum*, které ovlivňuje aplikaci především procesních norem, norem mezinárodního práva soukromého (včetně způsobu používání cizího práva), výhrady veřejného pořádku, mezinárodně kogentních (imperativních) norem a další.

V online prostředí je jistě nevíтанou situace, kdy by se stát prohlásil pravomocným k řešení sporu vyplývajícího z jakékoli webové stránky, která je dostupná z počítačů umístěných na jeho území. V tomto případě může více než kde jinde dojít k tzv. **konfliktu soudních pravomocí**. Z pohledu účastníků je možné hovořit také o tzv. *forum shopping*.

Státy proto při stanovování pravidel mezinárodně podrobují pravomoci svých orgánů jen záležitosti, které mají určitý vztah k jejich území:

1. **teritoriálně (územní pravomoc)** – například bydliště osoby, pobyt osoby, poloha věci, uskutečnění právně významné události na území daného státu;
2. **personálně (osobní pravomoc)** – například záležitosti týkající se státních občanů nebo tuzemských právnických osob.

Ad b) **Přímé normy** nebo **kolizní normy** a jejich **hraniční určovatelé** pro určení práva rozhodného v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Většina hraničních určovatelů je spjata s územím státu(ů), kde došlo k právně významnému jednání. Některá kritéria nejsou online prostředím zásadně ovlivněna (například hraniční určovatel *bydliště osoby, státní příslušnosti*). V jejich případě mohou vzniknout jiné problémy, typicky identifikace osob. U řady dalších je jejich použití problematictější (například *místo plnění smlouvy; místo, kde došlo k protiprávnímu jednání; místo vzniku škody a další*). Dalším typicky problematickým kritériem může být hraniční určovatel místa, kde byla smlouva uzavřena (*lex loci contractus*), resp. kde došlo k poslednímu právnímu úkonu vedoucímu k uzavření smlouvy. Tento hraniční určovatel je v online kontextu použitelný pouze v okamžiku, kdy obě strany vědí, kde se nacházejí a kde byla smlouva uzavřena.

Příklad. Jako příklady obtížného navazování právního jednání k území určitého státu, a tím určení práva rozhodného, může být:

- Zveřejnění negativní informace na webových stránkách českého deníku, které jsou přístupné po celém světě. Kde se nachází místo, kde došlo ke vzniku škodné události?
- Zneužití ochranné známky zapsané v jednom státě konkurenční společností pro reklamní účely jako ad word pro celosvětový vyhledávač. Ochranná známka tak může být porušena kdekoli po celém světě, kde byla využita.
- Uzavření smlouvy na vytvoření designu webových stránek nebo bannerové reklamy formou objednávky přes webové stránky. Kde se nachází místo uzavření smlouvy? Kde se nachází místo plnění ze smlouvy? Všude tam, kde se reklama zobrazí? To může být kdekoli po celém světě.

Ad c) **Uznání a výkon cizích rozhodnutí** v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Dalším hlediskem je i **následné nakládání s cizím rozhodnutím v jiném státě**. Orgány nebudou rozhodovat s ohledem na vlastní náklady ve věcech, u kterých je zřejmé, že by jejich rozhodnutí nebylo proveditelné. V této souvislosti může vzniknout problém s uznáním a výkonem z hlediska dodržení formálních náležitostí, pokud by rozhodnutí bylo vydáno například pouze v elektronické podobě. Jinou otázkou je doručování písemností elektronickou cestou nebo dokumentů v čistě elektronické podobě.

Příklad. Jako typické příklady pro uznání a výkon cizích rozhodnutí lze zmínit rozhodnutí soudů v případě online pomluvy (defamace). V rámci členských států EU je jejich uznání a výkon snadný díky Nařízení Brusel I. Problém nastává, pokud je nutné takové rozhodnutí soudů členského státu nechat uznat a vykonat ve Spojených státech. Poškozená osoba se například brání zveřejnění nepravdivé informace na zahraničním blogu nebo webové stránce. Majitelé nebo servery, na kterých jsou informace uloženy, jsou často lokalizováni na území Spojených států. Jejich soudy často odmítají uznání a výkon takových rozhodnutí s odkazem na První dodatek Ústavy USA a vměšování se do suverenity USA, jejich občanů a právnických osob založených podle jejich práva.

Jiným příkladem může být uznávání a výkon soudních rozhodnutí pro spory vznikající z online porušování práv vyplývajících z duševního vlastnictví.

Vybrané aspekty elektronizace a jejich dopady v evropském mezinárodním právu soukromém. V předcházejících částech jsme se pokusili vymezit a analyzovat obecné předpoklady a vliv elektronizace v mezinárodním právu soukromém a procesním. Na tomto místě budeme tyto obecné poznatky aplikovat na konkrétní vztahy a situace, se kterými se v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem můžeme nejčastěji setkat.

Z pohledu doktríny i praxe mezinárodního práva soukromého má elektronizace nejčastější důsledky především v oblasti závazkových vztahů, a to jak smluvních, tak mimosmluvních závazků.